

SOTE-hanke:
ITSEHALLINTOALUEEN VAALIEN VAALIJÄRJESTELMÄSTÄ:
SULJETTU LISTAVAALIJÄRJESTELMÄ

Avoin ja suljettu listavaali

Oikeusministeriön muistiossa 30.11.2015 ehdotetaan, että itsehallintoalueen valtuuston vaalitapa olisi suhteellinen, avoin listavaali samalla tavalla kuin kuntavaaleissa. Suhteellinen vaalitapa tarkoittaa sitä, että puolue saa valittavaan toimielimeen, tässä tapauksessa itsehallintoalueen valtuustoon paikkoja samassa suhteessa kuin se saa ääniä vaaleissa. Avoin listavaali puolestaan tarkoittaa sitä, että äänestäjät asettavat puolueen listan ehdokkaat paremmuusjärjestykseen antamallaan äänillä eli toisin sanoen listalta läpimenevistä ehdokkaista päättävät ainoastaan äänestäjät. Tämä järjestelmä on ollut meillä käytössä vuodesta 1955 lukien.¹

Vaalijärjestelmämme on henkilövaalin ja puoluevaalin yhdistelmä. Äänestäjä äänestää yhtä ehdokasta ja koska ehdokas on useimmiten jonkin puolueen ehdokas, hän tulee äänestäneeksi samalla myös puoluetta.

Suhteellista vaalitapaa voidaan toteuttaa myös suljetun listavaalin puitteissa. Suljetulla listavaalilla tarkoitetaan sitä, että äänestäjä ei äänestä yksittäistä ehdokasta, vaan ainoastaan puoluetta. Puolue on ennen vaaleja asettanut ehdokkaat listalleen tiettyyn järjestykseen, esimerkiksi oman jäsenäänestyksensä tuloksen perusteella. Äänestäessään tiettyä listaa äänestäjä hyväksyy myös sen järjestyksen. Vaalien tulosta laskettaessa ehdokkaat tulevat valituiksi listalta siinä järjestyksessä kuin heidät on listalle asetettu. Jos puolue saa esimerkiksi neljä edustajanpaikkaa, valituiksi tulevat listan neljä ensimmäistä nimeä.

Suljettu listavaalimenetelmä on käytössä useissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa, muun muassa Saksassa, Ranskassa, Espanjassa, Portugalissa ja Kreikassa. Muutamissa valtioissa, kuten Ruotsissa, Tanskassa ja Itävallassa menetelmään on lisätty mahdollisuus äänestää myös jotakuta yksittäistä ehdokasta.²

---

¹ Vuosina 1907-1954 Suomessa oli käytössä listavaalimenetelmä, jossa äänestäjällä oli oikeus äänestää enintään kolmea henkilöä ja ehdokaslistassa sai vastaavasti olla enintään kolme ehdokasta. Äänestäjä saattoi hyväksyä listan sellaiseenaan, jolloin listalla ensimmäisenä ollut ehdokas sai yhden äänen, toisena ollut puoli ääntä ja kolmantena ollut yhden kolmasosaään. Äänestäjällä oli kuitenkin mahdollisuus myös muuttaa ehdokkaiden järjestystä listalla ja, jos mikään painetuista ehdokaslistoista ei miellyttänyt äänestäjää, hän saattoi äänestää keitä tahansa ulkopuolisia ehdokkaita kirjoittamalla heidän nimensä äänestyslakanan tyhjään kohtaan. Ehdokas sai olla ehdokkaana usealla listalla.

² Esimerkiksi Ruotsissa ehdokkaan täytyy saada henkilökohtaisia ääniä vähintään 5 % koko listan äänistä, jotta voi nousta listalla valittavien joukkoon. Ehdokasäänen antaminen on Ruotsissa jäänyt hyvin vähäiseksi.

Yleisiä näkökohtia suljetusta listavaalista

Äänestäjän näkökulmasta

Äänestäjälle suljetun listavaalin käyttöönotto olisi suuri muutos. Äänestäjä joutuisi äänestämään ehdokkaan sijasta puoluetta ja hyväksymään puolueen tekemän ehdokasjärjestyksen. Äänestyspäätöstä tehdessään äänestäjä joutuisi vertailemaan nimenomaan puolueiden vaaliohjelmia ja valitsemaan niiden perusteella itselleen läheisimmän puolueen.

Yleisesti voitaneen arvioida, että koska äänestäjät ovat meillä tottuneet äänestämään henkilöä, muutos koettaisiin todennäköisesti äänestäjän valinnanvapauden heikennyksenä eikä se välttämättä olisi omiaan ainakaan lisäämään äänestysaktiivisuutta. Toisaalta joillekin äänestäjille äänestyspäätöksen tekeminen voisi päinvastoin helpottaa. Useinhan äänestämättömyyden syyksi on esitetty, että ”ei löytynyt sopivaa ehdokasta”. Sopiva puolue sen sijaan voisi löytyä helpommin. On myös todettava, että Ruotsissa ja Tanskassa, joissa äänestäjät äänestävät ensisijaisesti puoluetta, äänestysaktiivisuus on selkeästi korkeammalla tasolla kuin Suomessa (Ruotsin valtiopäivävaalit 2014: 85,8 % ja Tanskan kansankäräjävaalit 2015: 85,9 %)

Suljetun listavaalin menetelmä saattaisi myös hälventää sitä nykyisin melko yleistä harhakuvaa, että yksittäinen ehdokas pystyisi valituksi tultuaan merkittävästi vaikuttamaan asioihin ilman ryhmänsä myötävaikutusta.

Verrattuna nykyiseen järjestelmäämme voitaneen suljettua listavaalia pitää jossain määrin myös epäsuorana vaalina, koska puolueiden sisäisellä ehdokasasettelulla on niin suuri merkitys siihen, ketkä tulevat valituiksi.

Ehdokkaiden ja puolueiden näkökulmasta

Myös ehdokkaille ja puolueille muutos nykyiseen olisi suuri. Listan ehdokkaat eivät kävisi enää vaalien aikaan henkilökohtaisia vaalikampanjoita, vaan kampanjoinnin hoitaisi puolue. Ehdokkaan ei myöskään tarvitsisi kerätä omaa vaalikampanjarahoitusta. Saman listan ehdokkaat eivät vaaleissa kilpailisi keskenään, vaan kaikki toimisivat listan yhteisen tavoitteen eteen. Ristiriidat puolueen vaaliohjelman ja yksittäisen ehdokkaan vaaliohjelmien välillä saattaisivat vähentyä. Suljetun listavaalin kampanjassa puolueiden ohjelmien merkitys todennäköisesti korostuisi ehdokaskeskeisyyden sijaan. Tästä voisi seurata, että julkisuudessa muista kuin poliittisista ansioista tunnettujen henkilöiden rekrytointi puolueiden ehdokkaiksi ei todennäköisesti olisi niin houkuttelevaa kuin nykyisin.

Listan ehdokkaiden keskinäinen vaalikamppailu siirtyisi kuitenkin todennäköisesti puolueen sisälle sen omaan jäsenäänestykseen. Puolueen säännöt saisivat tältä osin korostetun merkityksen, jotta puolueen ehdokaslistan järjestys muodostuisi kansanvaltaisten periaatteiden mukaisesti. On myös mahdollista, että koska kilpailu listan kärkipaikoista puolueen sisällä olisi todennäköisesti kovaa, ehdokkaat joutuisivat jäsenäänestystä varten hankkimaan myös jonkin verran vaalirahoitusta.

Puolueen listan kärkipaikoille pääseminen tarkoittaisi käytännössä monen ehdokkaan osalta vaalien ratkeamista jo ennen vaaleja. Jos esimerkiksi eduskuntavaaleissa ehdo-

kas pääsee Helsingin vaalipiirissä SDP:n listalla neljän kärkiehdokkaan joukkoon, hän voi käytännössä olla varma kansanedustajanpaikastaan jo heti jäsenäänestyksen jälkeen. Ja toisaalta se ehdokas, joka sijoittuu jäsenäänestyksessä puolueen listan häntäpäähän, voi pitää yhtä varmana sitä, että hän *ei* tule valituksi. Voidaan arvioida, että jos suljettu listavaali olisi käytössä eduskuntavaaleissa, suurin osa 199 kansanedustajasta olisi käytännössä selvillä jo ennen kuin ensimmäistäkään ennakoointia on annettu. Tällä olisi todennäköisesti vaikutusta äänestysaktiivisuuteen.

Vaaliviranomaisten näkökulmasta

Vaaliviranomaisille muutos olisi pieni. Vaalipiirilautakunta tai kunnan keskusvaalilautakunta tarkistaisi edelleen ehdokkaiden vaalikelpoisuuden ja arpoisi listojen keskinäisen järjestyksen ehdokaslistojen yhdistelmässä. Numerot annettaisiin ehdokkaiden sijasta vain puolueille. Tämä tarkoittaisi sitä, että koska numeroita olisi merkittävästi vähemmän kuin nykyisin, ääntenlaskenta nopeutuisi.³

Suljetun listavaalin käyttöönotto edellyttäisi muutoksia vaalilain useisiin pykäliin (ainakin 41, 51, 58, 76, 78, 85, 87-89, 91, 92 ja 178 §:t). Vaaliliittojen asema tuloslaskennassa tulisi pohtia uudelleen, samoin yhteislistojen muodostaminen.

Suljettu listavaali itsehallintoaluevaaleissa

Itsehallintoaluevaalit on ajateltu toimitettaviksi säännönmukaisesti samanaikaisesti kuntavaalien kanssa eli vaalivuoden huhtikuun kolmantena sunnuntaina. Tämä kuitenkin toteutuu käytännössä vasta vuonna 2021. Ensimmäiset itsehallintoaluevaalit on ehdotettu toimitettaviksi joko itsenäisesti syksyllä 2017 tai vuoden 2018 presidentinvaalin yhteydessä.

Itsehallintoaluevaaleissa voitaisiin periaatteessa ottaa käyttöön suljettu listavaali, mutta pitäisin varsin ongelmallisena sitä, että siihen ei siirryttäisi samalla myös kuntavaaleissa. Tilanne, jossa itsehallintoaluevaalit toimitettaisiin suljetulla listalla, mutta samanaikaisesti toimitettavat kuntavaalit avoimella listalla, olisi äänestäjän näkökulmasta varmaankin hyvin hämmentävä. Jos suljettu listavaali haluttaisiin ottaa käyttöön itsehallintoaluevaaleissa, se tulisi mielestäni ottaa käyttöön vähintäänkin myös kuntavaaleissa - mieluiten kuitenkin kaikissa muissakin vaaleissa presidentinvaalia lukuun ottamatta. Lisäksi on huomioitava, että itsehallintoaluevaalit ovat jo itsessään uusi asia suomalaisille äänestäjille. Suljettu listavaali olisi silloin jo toinen uudistus samalle kerralle.

Yksi suomalaisen vaalijärjestelmän vahvuuksia on, että vaalimenettelyt eri vaalityypeistä riippumatta ovat hyvin pitkälle samoja kaikissa vaaleissa, jolloin äänestämisen menettelyt tulevat tutuiksi äänestäjille. Tämä osaltaan edistää vaalivarmuutta ja vaalien virheetöntä toimitusta. Se, että meillä olisi nykytilanteesta poiketen kolme avoimen listan vaalia, yksi suljetun listan vaali ja yksi puhdas henkilövaali, ei mielestäni edesauta sanottuja tavoitteita.

³ Jos suljettuun listavaaliin kuitenkin lisättäisiin Ruotsin mallin mukainen mahdollisuus äänestää yksittäistä ehdokasta, tuloslaskenta päinvastoin monimutkaistuisi.